

■ УДК 932

К. Ю. Масалова, здобувач, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

НАРАТИВНИЙ ОБРАЗ ДІТЕЙ ХОРА В ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКІЙ КНИЗІ МЕРТВИХ (НА МАТЕРІАЛІ ГЛАВ 137А ТА 151)

Розглядається образ давньоєгипетських божеств, дітей Хора, представлений у Книзі мертвих. Реконструкція й інтерпретація образу дітей Хора здійснюються на основі аналізу наративної складової збірника, тобто його тексту. Дослідження ґрунтується на прикладі двох глав Книги мертвих (137А та 151), що являють собою інструкції з проведення заупокійних ритуалів. З'ясовано, що, окрім відомої функції богів як захисників померлого й Осіріса, глави 137А та 151 висвітлюють інші, не відомі раніше, аспекти образу дітей Хора.

Ключові слова: Книга мертвих, давньоєгипетська релігія, давньоєгипетські божества, діти Хора, єгипетська мова.

К. Ю. Масалова, соискатель, Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, г Киев

НАРАТИВНИЙ ОБРАЗ ДЕТЕЙ ХОРА В ДРЕВНЕЕГИПЕТСКОЙ КНИГЕ МЕРТВЫХ (НА МАТЕРИАЛЕ ГЛАВ 137А И 151)

Рассматривается образ древнеегипетских божеств, детей Хора, представленный в Книге мертвых. Реконструкция и интерпретация образа детей Хора осуществляются путем анализа нарративной составляющей сборника, а именно — его текста. Исследование основывается на примере двух глав Книги мертвых (137А и 151), которые представляют собой инструкцию по проведению заупокійных ритуалов. Выяснено, что, кроме известной функции богов в качестве защитников умершего и Осириса, главы 137А и 151 открывают другие, ранее неизвестные, аспекты образа детей Хора.

Ключевые слова: Книга мертвых, древнеегипетская религия, древнеегипетские божества, дети Хора, египетский язык.

K. Yu. Masalova, PhD student in Cultural Studies, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Kyiv

THE NARRATIVE IMAGE OF THE CHILDREN OF HORUS IN THE ANCIENT EGYPTIAN BOOK OF THE DEAD (ON THE BASIS OF THE CHAPTERS 137A AND 151)

The article is devoted to the image of the ancient Egyptian gods, the Children of Horus, which is presented in the Book of the Dead. The reconstruction and interpretation of the narrative image of the Children

of Horus are conducted by analyzing the text of the Book of the Dead. The study is illustrated by an example of two chapters, 137A and 151, both being an instruction for conducting funerary rites. It is found that in addition to the known function of the gods as defenders of the deceased and Osiris, Chapters 137A and 151 can also show other previously unknown aspects of the image of the Children of Horus.

Key words: Book of the Dead, ancient Egyptian religion, ancient Egyptian gods, the Children of Horus, the Egyptian language.

Постановка проблеми. «Дітьми Хора» в сучасній египтології прийнято називати чотирьох богів — Амсеті, Хапі, Дуамутефа та Кебехсенуфа. Ця узагальнююча назва закріпилася тому те, що в різних релігійних текстах чотирьом богам неодноразово надавався такий епітет (наприклад у Книзі мертвих [12, с. 108–109] та Текстах пірамід [13, с. 210–211]). На особливу увагу для дослідження образу дітей Хора заслуговує давньоєгипетська Книга мертвих, у якій ці боги яскраво представлені. Війьетки Книги мертвих є чудовим матеріалом для дослідження візуального образу богів та їхньої іконографії, а текст збірника слугує джерелом для дослідження нарративного образу богів. І хоча текст Книги мертвих неодноразово досліджувався, ролі дітей Хора в цьому збірнику уваги раніше не приділяли.

Останні дослідження та публікації. Незважаючи на численні згадування про цих богів у різних египтологічних працях, спеціальних досліджень, присвячених дітям Хора, як окремим богам давньоєгипетського пантеону, фактично немає (хоча існують певні праці, присвячені т. зв. канонічному обладнанню, пов'язаному з цими богами) [1]. Саме через брак таких досліджень багато вчених надмірно акцентують на дітях Хора як охоронцях органів і тіла загалом (на що вказує М. Рейвен у своїй статті 2005 р. [22, с. 43] і називає цю їхню функцію не головною, а «вторинною» [22:42]). Це свідчить про необхідність «нового погляду», тобто ретельного дослідження ролі богів не лише на матеріалі канонічного обладнання, а із залученням інших джерел, що зображують чи згадують цих богів (що зазначають і деякі авторитетні вчені, наприклад, дослідник богів-шакалів, Теренс Дуквен [7, с. 127–128]).

У центрі дослідження — образ дітей Хора, представлений у давньоєгипетській Книзі мертвих як історичному джерелі, що відображає вірування його творців. Розкриття цього образу можливе на основі аналізу нарративної складової збірника, тобто його тексту, де йдеться про зазначених богів. Отже, **мета** статті — реконструювати

й інтерпретувати нарративний образ дітей Хора на прикладі двох глав давньоєгипетської Книги мертвих (137А та 151).

Виклад основного матеріалу дослідження. Глава 137А (= BD 137А) має таку титульну рубрику: *r(3) n tk3w ir=w m hrt-ntr* — «Глава для смолоскипів, що перебувають у Некрополі» [20, с. 201]. Вона являла собою інструкцію з проведення ритуалу запалювання смолоскипів у гробниці померлого (котрий, згідно з археологічними даними, і справді проводився [23, с. 270]). У главі детально прописано послідовність усіх дій та слова, які при цьому потрібно промовляти.

Уважалось, що для цієї глави немає паралелей, окрім глави Книги мертвих — 137Б, скороченої версії BD 137А [14, с. 499]. Проте у монографії 2009 р., присвяченій 137-й главі Книги мертвих, Данієла Люфт підкреслила ідентичність послідовності та подібність формулювання BD 137А з певними висловами з Текстів пірамід (=PT) (PT §§ 1333–1334) [16, с. 37].

Ця глава є однією з найменш тиражованих (як і глава 137Б), оскільки пізніше її замінили на іншу скороченішу версію — главу 137, котра набула поширення. Проте значимість глави 137А від цього не зменшується — її текст є ключовим для розуміння віньєток та назви пізнішої версії — 137 глави Книги мертвих [19, с. 377–382].

Відомо всього 13 документів, що містять BD 137А (це складає лише 0,4% від загальної кількості документів, які містять текст або зображення Книги мертвих), і 11 документів, що містять її текст. Найбільше вона була представлена за часів Нового царства (тільки XVIII і XIX династії) — відомо 6 документів. Також існують 4 документи часів Третього перехідного періоду, 2 — Пізнього періоду, 2 — Птоломейського періоду. Ілюструвалася глава лише за XVIII, XIX та XXI династій. Стан лише трьох документів серед тих, де наявна віньєтка до глави (таких усього 6), дозволяє зрозуміти, що на ній зображено: чотири (pLondon BM EA 10477, pKairo J.E. 95838 (S.R. IV 936)) або три чоловіки (pKairo J.E. 95879 (S.R. IV 981)) тримають смолоскипи, перед ними зображено чотири (в усіх трьох папірусах) знаки води; у pLondon BM EA 10477 навпроти чоловіків стоїть муміфікована антропоморфна фігура.

Серед небагатьох документів, у яких представлено текст цієї глави, найкраще і найповніше він зберігся в папірусі Ну *pNw* (P. London BM EA 10477) [4, Pl. 55–57; 16, с. 234–305]. Саме за цим джерелом і буде наведено переклад пасажу, що стосується дітей Хора.

У нумерації Т. Г. Аллена цей пасаж належить до частини тексту «S 2» глави 137A [3, с. 114]. У монографії Д. Люфт обраний нами пасаж нумерується строками «41–49» [16, с. 184–185, 259–264].

Папірус Ну (*pNw* рLondon BM EA 10477), рядки 17–20: *Ms.w* Список використаних джерел: *Imst* Список використаних джерел: *Dw3-mwt.f Kbh-snw.f stp.tn s3.tn hr it.tn Wsir Hnty-imntt^(A) stp.tn s3.tn hr imy-r pr Nw m3^c-hrw mi dr nw dr.tn sdb Wsir Hnty-imntt ^cnh.f hr ntr.w hwi.f Sth^(B) m ^c.f dr hd t3 shm* Список використаних джерел: *nd.f it.f Wsir ds.f* — «Діти Хора, Амсеті, Хapі, Дуамутеф, Кебехсенуф, обрали(B) ви захищати батька свого Осіріса-Хентіаментіу, оберіть захищати і розпорядника дому, Ну, правогласного подібно до нього^(Г), усуньте^(Д) ви лихо^(Ж). Осіріс-Хентіаментіу — живе він серед богів, побив він Сета рукою своєю до освітлення землі. Могутній Хор, захищає він батька свого, самого Осіріса».

^(A) [15, V, с. 783]; ^(B) Фонограмне написання імені бога в цьому разі виглядає як Суті (*Swti*), але воно є одним з поширених варіантів написання імені бога Сета, що транслітерується як *Sth* [15, VI, с. 691]; ^(B) [10, IV, с. 338]; ^(Г) [10, II, с. 216]; ^(Д) [10, V, с. 473]; ^(Ж) [10, IV, с. 381; 11, с. 258].

Коментарі: в цій частині тексту діти Хора змальовані як захисники померлого. І хоча текст не відкриває нових аспектів божеств, слід звернути увагу на те, що саме в цьому пасажі наведений єдиний у Книзі мертвих приклад надання чотирьом богам епітету. У цьому разі використовується один із найпоширеніших епітетів — *Ms.w-hr*, діти Хора, який у сучасній египтології узагальнено позначає Амсеті, Хapі, Дуамутефа та Кебехсенуфа (список інших можливих епітетів богів наведений у статті Б. Матьє [18, с. 7–8]).

Для розуміння ролі дітей Хора в BD 137A слід також розглянути значення цього пасажу в контексті всієї глави. Як зазначалося, Д. Люфт, знаходячи паралелі для цієї глави, вказує на РТ §§ 1333–1334 [16, с. 37], які, проте, жодним чином не пов'язані зі смолоскипами або чимось іншим подібним до ритуалу, представленого в Книзі мертвих. При цьому *Pur. § 1333* значно збігається з пасажем BD 137A, викладеним тут. Але якщо в Текстах пірамід діти Хора охороняли лише Осіріса-Хентіаментіу, то в Книзі мертвих їх закликають охороняти і померлого «подібно до того». Проте в главі 137A Книги мертвих цей пасаж сприймається дещо відірваним від контексту. Для розуміння причин такої вставки відірваної частини, що походить з Текстів пірамід, можна навести одне спостереження Д. Люфт [16, с. 94]: у той час як у джерелі XVIII династії, папірусі Ну, прописано, що плечі чотирьох людей, котрі беруть

участь у ритуалі і тримають факели, мають бути підписаними іменами стовпів Хора (*rs.wt-hr*) (pLondon BM EA 10477, рядок 28; «79» у Д. Люфт [16, с. 281]), у пізнішому джерелі (XXV–XXVI династії), гробниці TT 33 (Grab TT 33), зазначено, що це мають бути імена дітей Хора (*ms.w-hr*) [16, с. 281]. Звернувши увагу на цю заміну імен «стовпів Хора» на імена «дітей Хора» (котрі мають позначати жерців, що беруть участь у ритуалі), можна повніше зрозуміти причини вставки пасажу з Текстів пірамід (слід також зазначити, що між дітьми Хора та стовпами, принаймні — стовпами неба, також існує певний зв'язок [25, с. 140]). Достеменно не відомо, що було першим: чотири смолоскипи, які викликали асоціацію з дітьми Хора за кількістю, чи діти Хора, котрі задали кількість смолоскипів — найімовірнішою є саме перша версія. Згідно з таким варіантом, кількість факелів та жерців могла бути обраною першопочатково, за будь-яких інших причин (наприклад, кількість стін у гробниці, кількість сторін світу тощо). І вже потім четвірка асоціювалася з дітьми Хора і змусила укладачів глави долучити пасаж з Текстів пірамід у контекст звернення до Осіріса в BD 137A, щоб натякнути на цю кількісну асоціацію. А за XXV–XXVI династії укладач тексту вирішив ще більше «освятити» ритуал натяком на те, що саме діти Хора (тобто жерці, позначені їхніми іменами) його і справляють. Це трактування є абсолютно логічним і підтверджується деякими іншими пасажами Книги мертвих (про що йтиметься в подальших дослідженнях). Отже, зв'язок дітей Хора з четвіркою настільки міцний, що будь-які об'єкти чи поняття, кількість яких дорівнює чотирьом, потенційно можуть асоціюватися з дітьми Хора, що яскраво ілюструє глава 137A.

Глава 151. 151 глава Книги мертвих (= BD 151) є інструкцією з проведення ритуалу, котрий, радше, завершував усі необхідні процедури перед запечатуванням гробниці (сам ритуал і зв'язок археологічних даних з текстом глави неодноразово досліджувалися, див.: [2; 23; 24]; детальне дослідження цієї глави, — [17]). Вона не має титульної рубрики [20, с. 201] і часто являє собою суцільну віньетку, всередині якої вже вписано текст. Її пов'язують із 531-м висловом Текстів саркофагів [14, с. 508], у котрому, проте, діти Хора ще не згадуються [6, с. 123a–125h].

BD 151 була достатньо поширеною — відомо 163 документи, в яких вона міститься (5% від загальної кількості документів Книги мертвих), і 105 документів, у котрих наявний її текст. Глава відома вже з часів XVIII династії до Римських часів (pLondon BM EA 9995), але найбільшу популярність мала в епоху Птолемеїв.

Найяскравіші приклади віньетки до цієї глави зображують поховальну камеру: мумію на ложі для бальзамування з Анубісом біля нього й Ісідою і Нефтидою обабіч, діти Хора розміщені з чотирьох сторін від центральної частини композиції. Поміж ними також зображуються амулети, котрі вкладали в стіни. Усі учасники сцени перебувають в окремих секціях, що супроводжуються текстом. Ці тексти відтворюють слова, самих учасників (детальніше про віньетку BD 151 — [19, с. 418–422, 834–835; 17, с. 21–37]).

Слова дітей Хора долучені до тексту глави лише за часів XVIII–XXI династій (хоча на віньетці їхнє зображення трапляється й пізніше). Для перекладу в цій статті використовується одне з останніх джерел, що містить слова дітей Хора в означеній главі, — документ часів XXI династії, папірус Мутхетеп (pMwt-htpt, pLondon BM EA 10010).

Частини тексту, що стосуються дітей Хора, відповідають частинам «k», «l», «m», «n» [21, I, с. CLXXIII; 21, II, с. 430–431; 3, с. 150; 17, с. 218–233] або «X», «XI», «XII», «XIII» [5, с. 286].

Папірус Мутхетеп (pMwt-htpt, pLondon BM EA 10010), частини «k–n» / «X–XIII»: ... (n) *dd-mdw in Imsti ink s3t.k Mwt-htpt ii.i wnn.t m s3.k srwd.n.i pr.k mn.wj mi wdt.n Pth mi wdt.n R^c...* (l) *dd-mdw in Hpy ii.n wnn.i m s3.t Wsir Mwt-htpt ts^(A).n tp t^(B).t hwi^(B).n.i n.t hftw^(T).t hr.t rdi.t n.i n.t.t tp dt...* (m) *dd-mdw in [Dw3-mwt.f] ink s3t.k Hr mry.k Mwt-htpt m3^c-hrw dt ii.n.i it.i Wsir m^c ir nkn^(L) m di.i sw hr rdwy.k ...* (k) *dd-mdw in Kbḥ-snw.f ink Kbḥ-snw.f ii.n.i wnn.i m s3.t Mwt-htpt dmd.n.t ksw.t s3k.t t.t ini n.t ib.t di.i n.t sw hr st.f m ht.t srwd.n.i pr.t m-ht.t* — «... (n) Слова, що говорить Амсеті: «Я, дочка твоя, Мутхетеп, прийшла я, щоб бути захистом твоїм, забезпечила я дім твій міцністю, згідно з тим, як наказав Птах, згідно з тим, як наказав Ра» ... (l) Слова, які промовляє Хапі: «Прийшов я, щоб бути захистом твоїм, Осіріс-Мутхетеп, з'єднав голову, кінцівки твої, вразив я для тебе ворогів твоїх під тобою, дав я тобі голову навічно» ... (m) Слова, що говорить Дуамутеф: «Я — дочка твоя, Хор, улюблена твоя, Мутхетеп, правоґласна, навічно, прийшла я [помститися за] батька мого, Осіріса, від [того, хто] вчиняє зло, і помістила я його під ногами твоїми» ... (k) Слова, які говорить Кебехсенуф: «Я, Кебехсенуф, прийшов я, щоб бути захистом твоїм, Мутхетеп, з'єднав для тебе кістки твої, зібрав для тебе кінцівки твої, приніс я для тебе серце твоє, помістив для тебе його на місце його в тілі твоєму, забезпечив я дім твій за тобою»».

(^A) [10, V, с. 402]; (^B) [10, I, с. 160]; (^B) [10, III, с. 46]; (^T) Незвичне написання слова; (^{II}) У папірусі Мутхетеп слово написано неправильно.

Коментарі. У цій главі діти Хора знову виконують відому функцію — захисників Осіріса/померлого, з'єднують тіло померлого. Р. І. Рубінштейн указувала на те, що саме зі слів дітей Хора міг розпочинатись цей ритуал [2, с. 134] — діти Хора (тобто — жерці, переодягнені в них) з'єднували повністю іло померлого, завершуючи цим муміфікацію — і вже після цього Анубіс розміщував їх біля ложа і ритуал продовжувався. У цьому пасажі поєднуються міфологічні діяння дітей Хора та дії, для котрих є реальний еквівалент — з'єднання тіла померлого жерцями, перевдягнутими в дітей Хора (що на міфологічному рівні може сприйматися як захист мумії). Серед діянь, що мають міфологічнішу спрямованість, діти Хора зміцнюють домівку померлого.

Зважаючи на загальний контекст глави 151 та функціонального призначення дітей Хора в ній, батьком богів у цьому разі називають Осіріса, а не Хора. Така генеалогія богів, хоча й не виражена у відповідному епітеті [15, I, с. 367–370; 15, V, с. 119–121; 15, VII, с. 180–183, 516–518; 18, с. 7–8], проте часто трапляється в різних релігійних текстах. У цьому папірусі вбачаємо цікаву деталь: Амсеті та Дуамутеф називають себе доньками Осіріса. І хоча в усіх інших відомих джерелах вони називаються синами [17, с. 228–229, 232–233], на цю деталь слід звернути увагу. Щодо Амсеті, найменування його донькою виглядає достатньо закономірним через помічену вже [9; 7, с. 128; 8, с. 428] андрогінність його характеру і жіноче закінчення «t» у його імені. Проте нам не відомо інших подібних випадків: андрогінність Амсеті — це лише здогадка вчених, яка ніде не фіксується у відомих давньоєгипетських текстах. Для Дуамутефа жіночий рід узагалі нічим не обґрунтовується. Тому факт, що він виступає як «донька», можна пояснити або неосмисленим копіюванням роду Амсеті в цьому тексті (в тому разі, якщо рід Амсеті виписано осмислено), або тим, що власник папірусу — жінка, і, можливо, саме це певним чином зумовило рід богів, виражений у написанні слова «син» із жіночим детермінативом, що автоматично перетворило його на слово «донька». Отже, можливо, що в досліджуваному папірусі — перший відомий приклад наративного відображення андрогінності бога Амсеті.

Висновки. На прикладі досліджених глав з'ясовано, що в тексті Книги мертвих діти Хора, насамперед, представлені в образі охоронців і захисників померлого й Осіріса, знищувачів ворогів та

месників за померлого/Осіріса (що продовжує лінію їхньої функції захисту). Проте ретельніший аналіз (зокрема контексту глав) розкрив і деякі інші цікаві особливості образу богів. Виявлено, що акцент на кількості дітей Хора був настільки потужним, що будь-які інші об'єкти чи поняття, кількість яких дорівнювала чотирьом, починали асоціюватися з дітьми Хора. У 151-й главі знайдено приклад незвичної генеалогії дітей Хора — їхнім батьком тут називають Осіріса. Приклад обраного для дослідження папірусу Мутхетеп засвідчив, що андрогінність характеру бога Амсеті теоретично могла втілюватися і в наративній площині.

Дослідження образу дітей Хора, представлене в тексті глав 137А та 151 Книги мертвих, є важливим етапом для реконструкції образу богів у збірнику загалом. У подальшому опрацьовуватимуться текст інших глав, у яких ці боги згадуються, а також ілюстративний матеріал Книги мертвих.

Список використаних джерел

1. Масалова К. Ю. Діти Хора: до історії вивчення образу та актуальності теми / К. Ю. Масалова // Доісламський Близький Схід: історія, релігія, культура : зб. наук. ст. / під ред. М. О. Тарасенка. — Київ : Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2014. — С. 139–148.
2. Рубинштейн Р. И. Погребальные обряды по 151-й главе «Книги мертвых» / Р. И. Рубинштейн // Тутанхамон и его время. — М. : Наука, 1976. — С. 129–143.
3. Allen T. G. The Book of the Dead or Going Forth by Day. Ideas of the Ancient Egyptians concerning the Hereafter as expressed in their own Terms / Thomas George Allen. — Chicago : The University of Chicago Press, 1974. — 306 p. — (Studies in Ancient Oriental Civilization ; Vol. 37).
4. Budge E. A. W. The Book of the Dead : Facsimiles of the papyri of Hunefer, Anhai, Kerāsher and Netchemet with Supplementary text from the papyrus of Nu, with transcripts, translations, etc. / Ernest Alfred Wallis Budge. — L. : British Museum, 1899. — XI, 64 p., 63 pl.
5. Budge E. A. W. The Chapters of Coming Forth by Day or the Theban Recension of the Book of the Dead ; the Egyptian hieroglyphic text edited from numerous papyri / Ernest Alfred Wallis Budge. — L. : Kegan Paul, Trench, Trübner, 1910. — Vol. 2. — (Books on Egypt and Chaldaea ; 29).
6. de Buck A. The Egyptian Coffin Texts / Adrian de Buck. — Chicago : The University of Chicago Press, 1935–1961. — Vol. VI. — (The University of Chicago Oriental Institute Publications; 81).
7. DuQuesne T. Review: Dodson Aidan. The Canopic equipment of the kings of Egypt. With contributions by Otto J. Schaden, Edwin C. Brock, and Mark Collier. Kegan Paul International: London 1994 / Terence

- DuQuesne // *Discussions in Egyptology*. — Vol. 34. — Oxford, 1996. — P. 125–128.
8. DuQuesne T. *The Jackal Divinities of Egypt. I. From the Archaic Period to Dynasty X* / Terence DuQuesne // *Oxfordshire Communications in Egyptology*. Vol. VI. — London : Darenco Publications, 2005. — 566 p.
 9. Eggebrecht A. *Amset* / A. E. // *Lexikon der Ägyptologie* / Berg. von W. Helck, E. Otto. Hrsg. von W. Helck, W. Westendorf. — Wiesbaden, 1975. — Bd. I. — Kol. 226.
 10. Erman A., Grapov H. *Wörterbuch der ägyptischen Sprache* / Adolph Erman, Hermann Grapow. — Berlin : Akademie-Verlag, 1971. — Bd. I–V.
 11. Faulkner R. O. *A Concise Dictionary of Middle Egyptian* / R. O. Faulkner. — Oxford : Griffith Institute, 1991. — 372 p.
 12. Faulkner R.O. *The Ancient Egyptian Book of the Dead* / R.O. Faulkner. — Austin : University of Texas Press, British Museum Press, 2001. — 192 p.
 13. Faulkner R. O. *The Ancient Egyptian Pyramid Texts* / R. O. Faulkner. — Oxford : Kessinger Publishing, 2004. — 436 p.
 14. Hornung E. *Das Totenbuch der Ägypter* / Erik Hornung. — Zürich : Genossenschaftsdruckerei, 1979. — 543 s.
 15. *Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen* / Hrsg. von Chr. Leitz. — Leuven–Paris–Dudley, MA : Uitgeverij Peeters en Departement Oosterse Studies, 2002–2003. — Bd. I–VIII / OLA. T. 111 — 116, 129.
 16. Luft D. C. *Das Anzünden der Fackel : Untersuchungen zu Spruche 137 des Totenbuches* / Daniela C. Luft. — Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2009. — XIV, 349 s. — (Studien zum altägyptischen Totenbuch ; 15).
 17. Lüscher B. *Untersuchungen zu Totenbuch Spruch 151* / Barbara Lüscher. — Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 1998. — 342 S., 26 Taf. — 342 s. — (Studien zum altägyptischen Totenbuch ; 2).
 18. Mathieu B. *Les Enfants d'Horus, théologie et astronomie (Enquêtes dans les Textes des Pyramides, 1)* / Bernard Mathieu // *Égypte Nilotique et Méditerranéenne*. T. 1. — Montpellier, 2008. — P. 7–14.
 19. Mosher M. Jr. *The Ancient Egyptian Book of the Dead in the Late Period: A Study of Revisions Evident in Evolving Vignettes, and Possible Chronological or Geographical Implications for Differing Versions of Vignettes: Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, University of California* / Malcolm Jr. Mosher. — Berkley, 1990. — VII, 863 p.
 20. Naville E. *Das Aegyptische Todtenbuch der XVIII. bis XX. Dynastie. Einleitung* / Eduard Naville. — Berlin : Verlag von A. Asher & Co., 1886. — 204 s.
 21. Naville E. *Das Aegyptische Todtenbuch der XVIII. bis XX. Dynastie* / Édouard Naville. — Berlin : Asher, 1886. — Bd. I. : Text un Vignettes. — III s., CCXII Taf. — Bd. II : Varianten. — 448 s.
 22. Raven M.J. *Egyptian Concepts on the Orientation of the Human Body* / Maarten J. Raven // *Journal of Egyptian Archaeology*. Vol. 91. — London, 2005. — P. 37–53.

23. Régen I. When the Book of the Dead does not match archaeology: The case of the protective magical bricks (BD 151) / Isabelle Régen // *British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan*. — London, 2010. — Vol. 15. — P. 267–278.
24. Roth A. M., Roehrig C.H. Magical Bricks and the Bricks of Birth / Ann Macy Roth, Catharine H. Roehrig // *Journal of Egyptian Archaeology*. — London, 2002. — Vol. 88. — P. 121–139.
25. Willems H. Chests of Life : A Study of the Typology and Conceptual Development of Middle Kingdom Standart Class Coffins / Harco Willems // *Mededelingen en verhandelingen van het Vooraziatisch genootschap «Ex Oriente Lux»*. Vol. 25. — Leiden : Ex Oriente Lux, 1988. — 249 p.

References

1. Masalova K. Yu. Dity Hora: do istoriyi vyvchennya obrazu ta aktualnosti temy / K.Yu. Masalova // *Doislamskyy Blyzkyy Shid: istoriya, religiya, kultura : zb. nauk. st. / pid red. M.O. Tarasenko*. — Kyiv : In-t shodoznavstva im. A. Yu. Krymskogo NAN Ukrayiny, 2014. — S. 139–148.
2. Rubinshteyn R. I. Pogrebalnyye obryady po 151-y glave «Knigi mertvykh» / R. I. Rubinshteyn // *Tutankhamon i ego vremya*. — M. : Nauka, 1976. — S. 129–143.
3. Allen T. G. The Book of the Dead or Going Forth by Day. Ideas of the Ancient Egyptians concerning the Hereafter as expressed in their own Terms / Thomas George Allen. — Chicago : The University of Chicago Press, 1974. — 306 p. — (Studies in Ancient Oriental Civilization ; Vol. 37).
4. Budge E. A. W. The Book of the Dead : Facsimiles of the papyri of Hunefer, Anhai, Kerāsher and Netchemet with Supplementary text from the papyrus of Nu, with transcripts, translations, etc. / Ernest Alfred Wallis Budge. — L. : British Museum, 1899. — XI, 64 p., 63 pl.
5. Budge E. A. W. The Chapters of Coming Forth by Day or the Theban Recension of the Book of the Dead ; the Egyptian hieroglyphic text edited from numerous papyri / Ernest Alfred Wallis Budge. — L. : Kegan Paul, Trench, Trübner, 1910. — Vol. 2. — (Books on Egypt and Chaldaea ; 29).
6. de Buck A. The Egyptian Coffin Texts / Adrian de Buck. — Chicago : The University of Chicago Press, 1935–1961. — Vol. VI. — (The University of Chicago Oriental Institute Publications; 81).
7. DuQuesne T. Review: Dodson Aidan. The Canopic equipment of the kings of Egypt. With contributions by Otto J. Schaden, Edwin C. Brock, and Mark Collier. Kegan Paul International: London 1994 / Terence DuQuesne // *Discussions in Egyptology*. — Vol. 34. — Oxford, 1996. — P. 125–128.
8. DuQuesne T. The Jackal Divinities of Egypt. I. From the Archaic Period to Dynasty X / Terence DuQuesne // *Oxfordshire Communications in Egyptology*. Vol. VI. — London : Darengo Publications, 2005. — 566 p.
9. Eggebrecht A. Amset / A. E. // *Lexikon der Ägyptologie* / Berg. von W. Helck, E. Otto. Hrsg. von W. Helck, W. Westendorf. — Wiesbaden, 1975. — Bd. I. — Kol. 226.

10. Erman A., Grapov H. Wörterbuch der ägyptischen Sprache / Adolph Erman, Hermann Grapow. — Berlin : Akademie-Verlag, 1971. — Bd. I–V.
11. Faulkner R. O. A Concise Dictionary of Middle Egyptian / R. O. Faulkner. — Oxford : Griffith Institute, 1991. — 372 p.
12. Faulkner R.O. The Ancient Egyptian Book of the Dead / R.O. Faulkner. — Austin : University of Texas Press, British Museum Press, 2001. — 192 p.
13. Faulkner R. O. The Ancient Egyptian Pyramid Texts / R. O. Faulkner. — Oxford : Kessinger Publishing, 2004. — 436 p.
14. Hornung E. Das Totenbuch der Ägypter / Erik Hornung. — Zürich : Genossenschaftsdruckerei, 1979. — 543 s.
15. Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen / Hrsg. von Chr. Leitz. — Leuven–Paris–Dudley, MA : Uitgeverij Peeters en Departement Oosterse Studies, 2002–2003. — Bd. I–VIII / OLA. T. 111 — 116, 129.
16. Luft D. C. Das Anzünden der Fackel : Untersuchungen zu Spruche 137 des Totenbuches / Daniela C. Luft. — Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2009. — XIV, 349 s. — (Studien zum altägyptischen Totenbuch ; 15).
17. Lüscher B. Untersuchungen zu Totenbuch Spruch 151 / Barbara Lüscher. — Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 1998. — 342 S., 26 Taf. — 342 s. — (Studien zum altägyptischen Totenbuch ; 2).
18. Mathieu B. Les Enfants d'Horus, théologie et astronomie (Enquêtes dans les Textes des Pyramides, 1) / Bernard Mathieu // Égypte Nilotique et Méditerranéenne. T. 1. — Montpellier, 2008. — P. 7–14.
19. Mosher M. Jr. The Ancient Egyptian Book of the Dead in the Late Period: A Study of Revisions Evident in Evolving Vignettes, and Possible Chronological or Geographical Implications for Differing Versions of Vignettes: Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, University of California / Malcolm Jr. Mosher. — Berkley, 1990. — VII, 863 p.
20. Naville E. Das Aegyptische Todtenbuch der XVIII. bis XX. Dynastie. Einleitung / Eduard Naville. — Berlin : Verlag von A. Asher & Co., 1886. — 204 s.
21. Naville E. Das Aegyptische Todtenbuch der XVIII. bis XX. Dynastie / Édouard Naville. — Berlin : Asher, 1886. a. Bd. I. : Text un Vignetten. — III s., CCXII Taf. b. Bd. II : Varianten. — 448 s.
22. Raven M.J. Egyptian Concepts on the Orientation of the Human Body / Maarten J. Raven // Journal of Egyptian Archaeology. Vol. 91. — London, 2005. — P. 37–53.
23. Régen I. When the Book of the Dead does not match archaeology: The case of the protective magical bricks (BD 151) / Isabelle Régen // British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan. — London, 2010. — Vol. 15. — P. 267–278.
24. Roth A. M., Roehrig C.H. Magical Bricks and the Bricks of Birth / Ann Macy Roth, Catharine H. Roehrig // Journal of Egyptian Archaeology. — London, 2002. — Vol. 88. — P. 121–139.

25. Willems H. Chests of Life : A Study of the Typology and Conceptual Development of Middle Kingdom Standart Class Coffins / Harco Willems // Mededelingen en verhandelingen van het Vooraziatisch genootschap «Ex Oriente Lux». Vol. 25. — Leiden : Ex Oriente Lux, 1988. — 249 p.

■ UDC 932

Masalova K. Yu., PhD student in Cultural Studies, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Kyiv
k.masalova@gmail.com

THE NARRATIVE IMAGE OF THE CHILDREN OF HORUS IN THE ANCIENT EGYPTIAN BOOK OF THE DEAD (ON THE BASIS OF THE CHAPTERS 137A AND 151)

The aim of this paper is to reconstruct and interpret the image of the Children of Horus on the basis of two chapters of the Book of the Dead (Chapter 137A and 151).

Research methodology. In each chapter, passages related to the Children of Horus were identified. Each passage was translated by the author of the paper. An interpretation of the translated texts was given.

Results. It has been defined that in the chapters, the Children of Horus are presented primarily in the image of guards and defenders of the deceased and Osiris. They were also shown as strengtheners of the house of the deceased, destroyers of the enemies and the avengers of the dead / Osiris. It was discovered that the emphasis on the quantity of the Children of Horus was so strong that any other objects or concepts, the number of which is equal to four, began to be associated with these gods. It was also found an unusual example of genealogy of the Children of Horus — their father was named Osiris in Chapter 151. The example of the papyrus of Muthetep have shown that androgynous nature of god Amseti could theoretically be reflected in the narrative form.

Novelty. The reconstruction of the image of the Children of Horus in the Chapters 137A and 151 of the Book of the Dead as well as the image of gods according to the Book of the Dead on a whole are attempted for the first time.

The practical significance. Egyptologists may find the information contained in this article useful for understanding the role of the Children of Horus in Egyptian religion. The paper shows that more attention should be paid to the role of these gods in ancient Egyptian texts and other sources.

Key words: Book of the Dead, ancient Egyptian religion, ancient Egyptian gods, the Children of Horus, the Egyptian language.

Надійшла до редколегії 06.06.2015 р.